

فرهنگ و معلولیت

امیر مولوی

۲۰۲۵۷۴۶

ندای معاصر

سرشناسنامه: مولوی. امیر.

عنوان و نام پدید آور: فرهنگ و معلولیت / مولف امیر مولوی.

مشخصات نشر: تهران. ندای معاصر.

مشخصات ظاهری: ۲۰۰ ص.

شابک: ۰-۰۸-۹۸۹۶-۶۰۰-۹۷۸. وضعیت فهرست نویسی فیبا.

یادداشت: کتابنامه. موضوع: معلولیت. معلولان. حقوق مدنی.

رده بندی کنگره: ۱۳۹۸ ف ۳ م ۸ / HV ۱۵۶۸.

رده بندی دیویی: ۳۶۲/۴.

شماره کتابشناسی ملی: ۵۵۹۲۶۳۵.

(ناشر معاصر)

ندای معاصر

خیابان جمهوری - رویروی باغ سپه سالار - شماره ۲۲۸ - تلفن: ۳۳۹۴۱۵۳۷

مرکز پخش: خیابان انقلاب - خ منیری جاوید - بن بست مبین - شماره ۳ - واحد ۱

تلفن: ۶۶۳۸۰۳۳۷ - ۶۶۳۸۱۰۲۹

فرهنگ و معلولیت

امیر مولوی

نوبت چاپ: اول (۱۳۹۸) / شمارگان ۱۰۰ نسخه

شابک: ۰-۰۸-۹۸۹۶-۶۰۰-۹۷۸

فهرست

۱۱	پیشگفتار
۱۵	بخش اول: مفهوم شناسی معلولیت
۱۷	چیستی معلولیت
۱۸	یک تعریف به منزله یک نتیجه
۱۹	تعریف معلولیت
۲۰	معنای لغوی و اصطلاحی معلول
۲۴	مدل های ناتوانی
۲۵	معلولیت در اسناد سازمان ملل متحد
۲۵	تعریف معلولیت در کنوانسیون حقوق افراد معلول
۲۶	تعریف معلولیت در مصوبات سازمان جهانی بهداشت
۲۷	انواع معلولیت
۲۷	تعریف معلولیت در قانون حمایت از معلولان ایران
۲۹	بخش دوم: بیان فرهنگی معلولیت
۳۱	استقرار حق متفاوت بودن
۳۲	تعریف مختصر فرهنگ
۳۴	سیر تحول نگرش های عمده به معلولیت
۳۶	معلولیت در جهان پیشامدرن
۳۹	الگوی دینی، اخلاقی و خیراتی
۴۱	معلولیت در دوره مدرن
۴۲	الگوی پزشکی
۴۸	مراکز نگهداری معلولین از نگاه فوکو
۵۰	معلولیت در دوران پست مدرن (پساساختارگرایی)
۵۳	الگوی اجتماعی
۵۴	حقوق مدنی
۵۵	مطالعات جدید معلولیت
۶۱	بخش سوم: حمایت نهادی و حقوقی از

۶۱	افراد دارای معلولیت
۶۳	معلولیت و اخلاق مدنی
۶۴	تاریخچه حقوق افراد دارای معلولیت
۶۶	حمایت‌های رفاهی دولت
۶۷	رفاه اجتماعی
۶۸	حمایت‌های مدنی دولت
۶۹	مبانی حقوقی حمایت از افراد دارای معلولیت
۷۰	برابری و معلولیت
۷۱	ارتقای نگاه انسانی کرامت محور
۷۲	پاسداشت حریم خصوصی
۷۳	معلولان از نگاه حقوق بین‌المللی
۷۵	حمایت از معلولان در پرتو اسناد حقوقی عام
۷۶	حمایت از معلولان در چارچوب اسناد حقوقی خاص
۸۱	حمایت از معلولان در نظام حقوقی ایران
۸۲	حقوق معلولین در قانون اساسی
۸۲	سیر تحولات قوانین حمایت از معلولان در ایران
۸۷	بخش چهارم: معلولیت در حوزه حقوق شهری
۸۹	مفهوم حق بر شهر
۹۱	منشور جهانی حق به شهر
۹۲	محیط شهری معلول و معلول کننده
۹۴	مناسب‌سازی فضاهای شهری
۹۷	حذف موانع
۹۷	طراحی عمومی یا همگانی
۹۹	مناسب‌سازی معابر عمومی
۱۰۳	معماری و طراحی معلول‌گرا
۱۰۷	بخش پنجم: طرد اجتماعی افراد دارای معلولیت
۱۱۰	طرد اجتماعی
۱۱۰	طرد اجتماعی یک مفهوم چند بُعدی
۱۱۱	طرد اجتماعی افراد دارای معلولیت
۱۱۱	معلولیت گونه‌ای از سرکوب اجتماعی
۱۱۲	طرد از روابط اجتماعی
۱۱۵	داغ ننگ

بخش ششم: بازنمایی معلولیت در رسانه‌ها ۱۱۹

پیوند رسانه و گفتمان ۱۲۱

بازنمایی فرهنگی ۱۲۲

بازنمایی معلولیت در رسانه‌ها ۱۲۴

الگوهای رایج در پرداختن به معلولیت در رسانه‌ها ۱۲۵

نگاه غالب رسانه‌های ایران به معلولیت ۱۲۸

بازنمایی معلولیت در روزنامه‌ها ۱۳۴

معلولیت به مثابه استعاره ۱۳۵

بازنمایی رسانه‌ای و شهروندی فرهنگی ۱۳۸

بخش هفتم: شهروندی فرهنگی افراد دارای معلولیت ۱۴۱

شهروندی فرهنگی و فرهنگی شدن شهروندی ۱۴۳

بنیان‌های نظری شهروندی فرهنگی ۱۴۶

بستر اجتماعی معاصر و کنونی شهروندی ۱۴۸

روند شتابان شهرنشینی ۱۵۰

شهروندی فرهنگی افراد دارای معلولیت ۱۵۰

مقاومت فرهنگی افراد دارای معلولیت ۱۵۲

بخش هشتم: معلولیت در زبان، هنر و ادبیات ۱۵۵

زبان و فرهنگ ۱۵۷

معلولیت؛ تحمیل کناره‌گیری از قدرت ۱۶۱

زبان و نقض هویت افراد دارای معلولیت ۱۶۲

معلولیت و سرکوب در زبان ۱۶۳

ارباب رجوع به جای واژه سرکوبگر مددجو ۱۶۸

معلولیت در هنر و ادبیات ۱۷۱

فقدان صدا یا فقدان مشارکت ۱۷۲

بخش نهم: نظری بر یافته‌های یک پژوهش ۱۷۵

شناخت موانع تحقق حقوق شهروندی فرهنگی معلولین ۱۷۷

نتایج حاصل از مصاحبه‌ها در بخش تحلیل کیفی ۱۷۸

بخشی از یافته‌های پیمایش (بخش کمی) ۱۸۴

نتیجه‌گیری و پیشنهادات ۱۸۷

منابع ۱۹۱

پیشگفتار

معلولیت پدیده‌ای است جهانی که در طول تاریخ و در همه جوامع وجود داشته و دارد اما در دهه‌های اخیر با افزایش توجه به مقوله رفاه و استانداردهای زندگی و افزایش طول عمر و پیشرفت علوم، این موضوع مورد توجه بیشتر قرار گرفته است.

پاسخ‌ها به معلولیت در طول تاریخ متفاوت بوده است. نگرش‌ها در ابتدا با خرافات و مسائل ماورایی آمیخته بود. شیوع بیماری‌های گوناگون با عوارض ناشناخته، مشکلات ناشی از بارداری و داستان‌های افسانه‌ای آمیخته با آنها، فرهنگی منفی را بر افراد دارای معلولیت حاکم می‌کرد. در شرایطی بهتر، از آنها به عنوان افرادی که شایسته ترحم و دلسوزی‌اند یاد می‌شد، که هیچ دخالتی در امور زندگی‌شان ندارند و افرادی وابسته تلقی می‌شوند.

افراد دارای معلولیت و آسیب دیدگان جسمی، ذهنی و کالبدی به عنوان بزرگترین اقلیت جوامع انسانی که تاکنون در بسیاری از جوامع دیده و شنیده نشده‌اند، اکنون در پویشی هدفمند به دنبال ورود به صحنه اجتماعی هستند. با شکل گرفتن گروه‌ها و جنبش‌های مختلف چون فعالیت‌های حمایتی از زنان، کودکان و اقلیت‌ها، افراد دارای معلولیت نیز وارد حقوق بشر شدند. جنبش اجتماعی معلولان یکی از نمونه‌های جنبش‌های جدید اجتماعی است که تأثیرات تعیین کننده و دامنه‌داری هم در جامعه و هم در دیدگاه‌های نظری حقوق شهروندی فرهنگی داشته است؛ به گونه‌ای که نمود آن را می‌توان در تغییرات گسترده و اساسی دیدگاه‌ها، تعریف مجدد منافع و بازسازی روابط اجتماعی مشاهده نمود.

شاید بتوان سیر تحول این جریان را با گسترش پسااستارگرایی و آغاز مطالعات گفتمان‌های خرد پیوند زد. تعریف هویت‌های متنوع و متکثر در نظریه پسااستارگرایی، مقوله‌های توانمند و ناتوان را در هم می‌شکند. رویکرد معلولیت در این دوره از دلسوزی

به «همسان سازی» و از آسیب شناسی به «هویت» تغییر جهت می‌دهد و معلولیت را به مثابه یک سبک زندگی و یک سبک جهانی و یک گونه بودن در جهان تعریف می‌کند. با پیدایش مسائل حقوق بشری، توجه به حقوق انسان سمت و سوی جدیدی گرفت. بر مبنای این حقوق نه تنها هر فرد به طور مساوی مستحق زندگی شناخته می‌شود، بلکه لایق زندگی همراه با کرامت و شرافت است و منابع و شرایط اساسی لازم برای زندگی شرافتمندانه را معرفی می‌کند.

تحقق حقوق افراد دارای معلولیت مستلزم اعمال برنامه‌ای جامع و کامل جهت رفع فوری تمامی تبعیض‌ها و مشارکت آنها در جامعه بر مبنای برابر با سایرین است. لذا تبیین حقوق افراد دارای معلولیت از این حیث که تمامی ابعاد و جنبه‌های زندگی انسانی را شامل می‌شود و حوزه‌های گسترده‌ای بر معلولیت تاثیر گذار است، امری است که به سهولت میسر نمی‌شود و برای تعریف دقیق ضوابط و معیارهای حاکم بر این حقوق لازم است اسناد عام و خاص بین‌المللی و قوانین داخلی حمایت کننده این گروه مورد بررسی قرار گیرد.

نبود قوانین متقن با پشتوانه اجرایی لازم و کافی، ناهماهنگی در سیستم و نهادهای دولتی و نبود مدیریت یکپارچه و سازماندهی شده در حیطه دستگاه‌های دولتی و متولیان امور افراد معلول، نگاه بخشی به معلولیت از سوی دستگاه‌های اجرایی، ضعف ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و حقوقی از جمله عواملی است که موجب شده است دوران گذار از نگاه ترحم‌آمیز و همراه با تبعیض نسبت به افراد معلول، به «رویکرد انسانی کرامت محور» و نگاه به آنها از منظر انسانی در ایران به کندی پیش رود. در این میان ضعف حاکم بر رسانه‌های کشور نیز در به تصویر کشیدن چستی و ماهیت واقعی معلولیت و فرهنگ‌سازی و ایجاد باور اجتماعی مبنی بر طبیعی و عادی بودن شهروندان دارای معلولیت موجب شده است باورهای اشتباه و تلخ درباره افراد دارای معلولیت در مسائل فرهنگی و اجتماعی ما همچنان وجود داشته باشد و بازتولید شود و معلولیت به عنوان یک حالت غیر عادی وابسته به بیماری تلقی گردد.

بر سیمای جامعه امروزه خطی از پرسش‌هایی است که قوانین و هنجارهای مربوط به معلولان را به چالش کشیده است. حقوق شهروندی معلولان، دسترسی به آموزش، اشتغال، امکانات و خدمات، ستمگری ناشی از نگرش‌های سالم‌سالار، حق به شهر، سیاست و معلولیت، ارزیابی سیمای فرهنگی معلولان، تنوع شغلی و زندگی مستقل و غیره نمونه‌هایی از این مقوله‌اند. وجود چنین نشانه‌هایی می‌تواند تصویرگر تضییع حقوق

شهروندی فرهنگی معلولین در ایران باشد.

مطالعات جدید معلولیت به دنبال این است که جامعه را به درک و تفاهمی از تفاوت‌های جسمانی برساند و این امر را بقبولاند که اصالت در برخورداری از حقوق، ارتباطی با جسمیت ندارد. چه اینکه یک مذکر در شرایط نرمال طبیعی تا پایان عمر مذکر می‌ماند و یک رنگین‌پوست نیز رنگ و نژاد خود را برای همیشه عمر حفظ می‌کند، اما هر انسانی ممکن است در زمانی پیش‌بینی نشده که می‌تواند کمتر از ثانیه باشد دچار معلولیت گردد و از طبقه سالم‌سالار به طبقه مقابل منتقل شود.

بنابراین جامعه‌ای که قرار است حقوق افراد را به رسمیت بشناسد نباید تفاوت در ساخت بدن را سرلوحه برنامه‌های خود قرار دهد و تحقق حقوق افراد در تمامی حوزه‌های دین و سیاست، توزیع درآمد، قوانین مدنی، کار و مشاغل و غیره باید از شعار و شعر، به عمل تبدیل شود و زبان و نوع سخن گفتن درباره معلولان تغییر کند.

آنچه که در اثر هژمونی نظام سالم‌سالار در جامعه پدید می‌آید حاصل عدم آگاهی به پدیده معلولیت و صدور حکم بر اساس پیش‌آموخته‌ها و آگاهی‌های پیشین است که توسط سخنرانی‌ها، فیلم‌ها و ادبیات تصویر شده است؛ تصویری که وضعیت بدنی معلولان را نامناسب با ساختار جامعه تعریف می‌کند در حالی که جامعه ساختاری نامناسب با وضعیت یک فرد دارای معلولیت دارد.

این نوشتار بر آن است با بازخوانی وضعیت معلولیت در ایران، شرایط و الزامات تحقق حقوق اساسی به ویژه حقوق فرهنگی افراد دارای معلولیت را مورد بررسی قرار دهد و نقشه راهی برای پیمودن این راه بلند، ترسیم نماید.

امیر مولوی

اردیبهشت ۱۳۹۸